

ABOUT ANTONYMS IN THE TURKISH TRANSLATION OF THE NOVEL "O'TKAN KUNLAR"

Asadova Dilbarkhon Fayzulloyevna¹

Tashkent State University of Oriental Studies

KEYWORDS

lexical, semantic, lexical,
lexicology, semantics,
adjectives, antonyms.

ABSTRACT

The antonyms in the Turkish translation of the novel "O'tkan kunlar" are identified and compared with the original, the contradictory words in the translated text are analyzed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6657558

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer of Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, UZB

“O‘TKAN KUNLAR ” ROMANI TURKCHA TARJIMASIDA AKS ETGAN ANTONIMLAR XUSUSIDA

KALIT SO‘ZLAR:

leksik, semantik,
sözcükbilim, leksikologiya,
semasiologiya, zit anlamlı
kelimeler, antonimlar

ANNOTATSIYA

“O‘tkan kunlar” romanining turkcha tarjimasidagi antonimlar aniqlangan va ular asl nusxa bilan qiyoslangan, tarjima matnidagi zid ma‘noli so‘zlar tahlil qilingan.

KIRISH.

“O‘tkan kunlar” romanini tarjima qilib, nashr ettirishda turkiyalik tarjimon Ahsen Baturning ham hissasi katta. “Ahsen Batur 1992-1996 yillar davomida o‘zbek nasrining go‘zal namunalaridan bir nechtasini – A.Qodiriyning “O‘tkan kunlar”, Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi”, “Ko‘hna dunyo”, “Adolat manzili”, Shukrulloning “Kafansiz ko‘milganlar”, Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romanlarini tarjima qilib (bu ishlari uchun tarjimon 1994-yilda respublikamizning Alisher Navoiy mukofoti bilan taqdirlandi) Turkiyada nashr ettirdi. Keyinchalik Oybekning “Navoiy”, O.Yoqubovning “Muqaddas”, X.To‘xtaboyevning “Sariq devni minib”, “Sariq devning o‘limi”, N.Qobulning “Unutilgan sohillar” asarlarini turkchada chop ettirdi.”²

“XX asr o‘zbek adabiyotining yorqin yulduzi, o‘zbek romanchiligi maktabining asoschisi Abdulla Qodiriyning adabiy merosi nafaqat qardosh xalqlar, balki dunyo kitobxonlarining ham e‘tiborini o‘ziga tortib kelmoqda. Adibning “O‘tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlari o‘zbek nasrining gulto‘ji hisoblanadi.”³

Xususan, “O‘tkan kunlar” romanining shuhrat topishida qardosh xalqlar tarjimonlarining mashaqqatli mehnati ham yotadi. Yozuvchi Tohir Malikning fikricha, “Bir asarni dunyo tanimog‘i faqat darajasiga bog‘liq emas, balki bu o‘rinda qoyilmaqom tarjima ham muhimdir.”⁴ Albatta, har bir satrida milliylik va tarixiylik ufurib turgan asarni tarjima qilish mutarjim oldiga murakkab vazifalarni qo‘yadi. Birinchidan, tarjimon tarixiy asarga asos qilib olingan o‘tmish davr bilan yaxshi tanish bo‘lishi kerak, ikkinchidan, asardagi milliy ruhni chuqur mushohada qila olishi darkor, o‘zbekona lutf va urf-odatlarini puxta bilishi lozim, uchinchidan, asliyat tilini bilmaydigan tarjimonlar mutaxassislar tomonidan mukammal tarzda sharh va izohlar bilan tayyorlangan taglamalar bilan ta‘minlanishi zarur, to‘rtinchidan, asliyat adabiyotining bilimdoni yoki mazkur adabiyot an‘analaridan boxabar bo‘lishi talab etiladi. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda shuni e‘tirof etish lozimki, qabul qiluvchi muhitning ham imkoniyatlarini e‘tibordan chetda qoldirmaslik kerak. Bu holat, ayniqsa, qardosh bo‘lmagan tillarga taalluqlidir. Buyuk rus adibi F.M.Dostoyevskiy ta‘biri

² Ibrohimova Sh. “Odil Yoqubov romanlaridagi milliylikning turkcha tarjimalarda aks etishi.Nomzodlik dissertatsiyasi avtoreferati.Toshkent-2010, 4-b.”

³ I.A.Karimov,Bizdan ozod va obod Vatan qolsin.2-jild.T.:O‘zbekiston,1996.

⁴ T.Malik.tanlangan asarlar.5-jild.T.,2007.

bilan aytganda, “Badiiy tarjimada bir soʻz ortiqcha ham, kam ham boʻlmasligi kerak.”⁵

Abdulla Qodiriy kabi shaxsiyati va asarlari milliy maʼnaviyatning moʻtabar namunasi boʻlgan ulugʻ yozuvchining asarlarini har tomonlama tadqiq etmoq gʻoyatda muhimdir. Uning bu asari turk Ahsen Batur tomonidan ham tarjima qilinib kitobxonlarga taqdim etilgan. “ Biz oʻzimizni qurshab turgan olamni sezgi aʼzolarimizning bosh miyamizga bergan axboroti yordamida bilib boramiz. Bilish jarayonida narsa va hodisalarni, harakat-holatlarni, belgi va xususiyatlarni bir-biriga zidlash , ularning oʻzaro oʻxshash va farqli tomonlarini aniqlash katta ahamiyatga ega. Bizning butun bilim faoliyatimiz zidlanishga asoslangan desak, yanglishmaymiz. Ana shunday zidlanishlar tilimizda ham oʻz ifodasini topgan. Birini aytishimiz bilan uning zidi xayolimizga keladi. *Zid maʼnoli soʻzlar* (antonimlar) –grekcha anti-“*zid*”, onoma “*nom*” degan maʼnoni anglatib, qarama-qarshi maʼnolarni ifodalaydigan soʻzlardir. Antonimik juft hosil boʻlishi uchun ikkita mustaqil tushuncha maʼno jihatdan oʻzaro qarama qarshi boʻlishi kerak. Feʼllardagi boʻlishli-boʻlishsizlik xususiyati antonimlikni vujudga keltirmaydi. Antonimlar baʼzan juft holda qoʻllanib maʼno kengaytiradi yoki maʼno ifodalaydi: tun-u kun (har doim). Nutqimizda lugʻaviy antonimlardan foydalanish fikrimizni taʼsirli ifodalashda katta ahamiyatga ega.

Zid maʼnolikni yuzaga keltiruvchi uch xil belgi mavjud:

- 1.Shakl jihatdan har xillik;
- 2.Maʼnolarda har xillik;
- 3.Maʼnolardagi oʻzaro zidlik;

Zid maʼnoli soʻzlar bir soʻz turkumi doirasida vujudga keladi, ayniqsa, sifat va ravish soʻz turkumida zid maʼnolilik koʻp uchraydi, ot va feʼllarda kamroq. Son, olmosh , yordamchi soʻzlarda antonimlik yoʻq”.⁶

Zid maʼnoli soʻzlar badiiy adabiyotda qarshi tushuncha- tazod uslubini yaratish uchun xizmat qiladi. Zid maʼnoli soʻzlar orasiga chiziqcha qoʻyib yoziladi: kecha-kunduz, katta-kichik kabi.

Antonimlar haqida aytib oʻtilgan yuqoridagi ilmiy fikrlarga tayanib “Oʻtkan kunlar” romanining badiiy maktub matnlarida aks etgan zid maʼnoli soʻzlarni izohlab oʻtamiz.

Oʻgʻlim, sen bir qadar *oq* bilan *qorani* ajrata olasan, yozgʻanlarimni diqqat bilan oʻqi [1:35].

Tarjimada:

Oʻgʻlum, sen bir noktaya kadar *akla karayi* birbirinden ayirdedebiliyorsun [2:41].

- Oq-qora;
- Ak-kara;

Yuqorida jumlada qoʻllanilgan *oq* va *qora* zid maʼnoli soʻzlar aslida sifat soʻz turkumiga mansub boʻlib, ibora tarkibida otlashib, hayotning past-u balandi maʼnosida kelmoqda. Tarjimada *ak* va *kara* deb berilgan antonim soʻzlar ham ayni yuqoridagi maʼnoni tashimoqda.

Ana, oʻgʻlim, bizning xalqning holiga *yigʻlashni* ham bilmaysan, *kulishni* ham [1:36]!

⁵ Федоров.Введение в теорию перевода. М.,1952

⁶ D.Andaniyozova,G.Andaniyozova,Z.Muqimova.Hozirgi oʻzbek adabiy tili.Toshkent-2014.91-b.

Tarjimada:

Bizim halkımızın haline *güler misin, ağlar mısın* [2:42]?!

- Yig'lash-kulish;
- Gülmek-ağlamak;

Yig'lamoq va kulmoq fe'llari asosiga *-sh, -ish* harakat nomi qo'shimchalari qo'shilib, fe'lning otga xoslangan shakli, ya'ni harakat nomi yasalgan va ular antonimlikni hosil qilgan.

Tarjimada *gülmek* va *ağlamak* fe'llari uyushgan kesim vazifasida kelib, antonim so'zlarni hosil qilgan.

Musulmonqul janobidek bir bahodirdan andisha qilmay uning *dushmanlarini sarfarozi*⁷ aylab *do'stlarini g'amkin* qiladirlar [1:118].

Tarjimada:

Müsülmankul cenapları gibi bir bahadırdan korkmayanlar *düşmanlarını memnun, dostlarını ise kedere* garketmektedirler.

Quyidagi zid ma'noli so'zlar paydo bo'lgan:

№	Asl matnda	Tarjimada
1	<i>Dushman-do'st</i>	<i>Düşman-dost</i>
2	<i>Sarfarozi aylamoq-g'amkin qilmoq</i>	<i>Memnun etmek-kedere garketmek</i>

Yuqoridagi jumlaning ikki o'rinida zid ma'noli so'zlar kelgan. Birinchi juftlik ot so'z turkumiga mansub *dushman* va *do'st* so'zlaridir.

Sarfarozi aylamoq so'zi xursand *qilmoq* degan ma'noni bildirib, *g'amkin* qilmoq so'zining zidi hisoblanadi va ular fe'l so'z turkumiga kiradi. Tarjimada aks etgan antonimlik ham bir xil ma'no anglatmoqda. Ular tarjimada ham, asl matnda ham yasama fe'llar hisoblanadi.

Yangi yor topqanda *do'stlar, eskisidan kechmoq kerak, Eskisini o'lgan sanab, latta kafan bichmoq kerak*, [1:171]

Kumushning Otabekka yo'llagan maktublaridan birida ucragan bu she'riy parcha maktub asl holicha, ya'ni tarjima qilinmasdan berilgani uchun quyidagi shaklda keladi:

Yengi yar tapkanda dostlar, eskiden keçmak kerek,
Eskisini ölgen sanab, lette kefen biçmak kerek. [2:175]

Yosh turkshunos sifatida A.Qodiriy kabi ulug' ijodkorning ushbu misrasini quyidagicha tarjima qildim:

Yeni yar bularken dostlar, eskisinden geçmek gerek,
Eskisini ölmüş sayıp, lette kefen biçmek gerek.

Kumush tilidan Otabekka aytilgan bu misrada zid ma'noli so'zlar qo'llanilib, chiroyli tazod san'ati yuzaga kelgan. *Yangi* va *eski* so'zlari sifat so'z turkumiga kiradi. Tarjimada ham aks etgan *yeni* va *eski* so'zlari tub sifat hisoblanadi.

- Yangi-eski;
- Yeni-eski;

⁷ Sarfarozi-xursand

Kechalari ko'kka qarab kelasi oy shu kunlarda yorug' dunyoda *bormanmi, yo'qmanmi* deyman...[1:377]

Tarjimada:

Geceleri göğe bakıp, gelecek ay bu dünyada *olacak* mıyım, *olmayacak* mıyım diye düşünüyorum [2:390].

- Bor-yo'q;

Bor va *yo'q* so'zlari yuqoridagi jumlada zid ma'noli so'zlarni yuzaga keltirgan. Ushbu so'zlar modal so'z turkumiga mansubdir. Tarjimada ushbu antonimlik:

- Olacak-olmayacak;

ko'rinishda berilgan. Vaholanki, fe'llarning bo'lishsizlik qo'shimchalari bo'lmish: -ma,-me qo'shimchalari yordamida zid ma'noli so'zlar yasab bo'lmaydi, demak, tarjimada antonim so'zlar aks etmagan.

"O'tkan kunlar" romani badiiy maktublari matnlarida uchragan zid ma'noli so'zlar qatlami oz miqdorni tashkil qilganligi yuqoridagi misollardan ayondir.

Badiiy maktublar matnlari tarkibidagi antonimlarni shartli ravishda quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

- Sifat so'z turkumidagi antonimlar;
- Fe'l so'z turkumiga kiruvchi antonimlar;
- Ot so'z turkumiga oid antonimlar;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.

1. Qodiriy A., O'tkan kunlar, roman, "Sharq" Nashr.-matbaa aksiyadorlik kom-si Bosh tahr-ti. -Toshkent, 2012. - 384 b.

2. Ibrohimova Sh. B. "Odil Yoqubov romanlaridagi milliylikning turkcha tarjimalarda aks etishi." Nomzodlik dissertatsiyasi avtoreferati.Toshkent-2010.

3. Qo'ng'urov R. , Jo'rayev T.Epistoloyar janrning tuzilishi va uning ayrim til xususiyatlari.-Samarqand,1992.-160-b.; Karimov S.O'zbek tilining badiiy uslubi.-Samarqand,1992.-22-b.; Jo'rayev T. Hozirgi o'zbek tilida epistoloyar janrning til va uslubiy xususiyatlari:Filol.fanlari nomzodi...dis.avtoref.-Samarqand,1994.-24-b.

4. Z.T.Choriyeva.Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidagi maktublarning lug'aviy-ma'noviy va uslubiy xususiyatlari.-Toshkent-2006.

5. X.Hamidov, G. Rixsiyeva.Turk tili. Toshkent davlat sharqshunoslik instituti.Toshkent-2013.

6. Salomov G'. Adabiy an'ana va badiiy tarjima.-T. :Fan, 1980.

7. Kadiri A., Ötgen Künler (Geçmiş Günler), Roman, Türkiye Türkçesi A.Batur, Selenge Yayınları. -İstanbul, 2005. -403 s.

8. Федоров. Введение в теорию перевода. М.,1952.

9. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика.-М.,1969.